

**КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА;
СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ**

УДК 343.102

КУЗЬМЕНКО А.С.

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ
ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КВАРТИРНИХ КРАДІЖОК, УЧИНЕНИХ РАНІШЕ
ЗАСУДЖЕНИМИ ОСОБАМИ**

Наукова стаття присвячена висвітленню деяких аспектів розслідування квартирних крадіжок, учинених раніше засудженими особами. Розглядаються особливості проведення огляду місця події для більш швидкого розслідування досліджуваної категорії кримінальних правопорушень.

Ключові слова: квартирні крадіжки, раніше засуджена особа, організація, тактика, слідчі (розшукові) дії, огляд місця події.

Научная статья посвящена освещению особенностей расследования квартирных краж, совершенных ранее судимыми лицами. Рассматриваются особенности проведения осмотра места происшествия для более быстрого и эффективного расследования преступления.

Ключевые слова: квартирные кражи, ранее осужденный, организация, тактика, следственные (розыскные) действия, осмотр места происшествия.

The scientific article is devoted to some aspects of investigation of apartment thefts made earlier by convicted persons. The peculiarities of the investigation (investigation) activities for the removal of information from the source for more rapid and effective investigation of the crime are devoted too.

The investigative (search) actions to extract information from personal sources during the investigation of apartment thefts committed by previously convicted persons include the interrogation and simultaneous interrogation of previously questioned persons. A well-chosen tactic of these investigative (search) actions provides an opportunity to effectively collect evidence that will be relevant at a subsequent stage of the investigation.

Key words: apartment theft, previously convicted person, organization, tactics, investigation (investigative) actions.

Вступ. При розслідуванні кримінальних правопорушень залежно від конкретної слідчої ситуації мають проводитись відповідні процесуальні дії. Кожна з них має певні особливості проведення залежно від складу злочину та певних умов, що склалися на відповідному етапі провадження. На початковому етапі розслідування квартирних крадіжок, учинених раніше засудженими особами, важливу роль відіграє проведення слідчих (розшукових) дій для вилучення інформації з матеріальних джерел. Адже воно зводиться до отримання конкретних матеріальних доказів, які зможуть визначити подальший напрям розслідування. Тому дослідження організаційно-тактичних особливостей огляду місця події має досить важливе значення для усього кримінального провадження.

Дослідженню концептуальних засад розслідування злочинів присвятили свої праці такі вчені: Л.І. Аркуша, К.В. Антонов, В.П. Бахін, В.Д. Берназ, Р.С. Белкін, А.Ф. Волобуєв, В.А. Журавель, А.В. Іщенко, О.Н. Колесніченко, В.К. Лисиченко, І.М. Лузгін, В.Г. Лукашевич, Є.Д. Лук'яничов, М.В. Салтевський, Р.Л. Степанюк, К.О. Чаплинський, В.Ю. Шепітько, М.П. Яблоков та ін. Проте особливості проведення огляду місця події при розслідуванні квартирних крадіжок, учинених раніше засудженими особами, не були досліджені у повному обсязі з урахуванням чинного КПК України та сучасних потреб правоохоронної практики.

© КУЗЬМЕНКО А.С. – здобувач кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії (Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

Постановка завдання. Метою статті є дослідження організаційно-тактичних особливостей огляду місця події при розслідуванні квартирних крадіжок, учинених раніше засудженими особами.

Результати дослідження. Тепер перейдемо до висвітлення конкретних слідчих (розшукових) дій. Відповідно до ч. 1 ст. 237 КПК України «з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення слідчий, прокурор проводять огляд місцевості, приміщення, речей та документів». Розпочинаючи розгляд огляду місця події, треба зазначити, що взагалі слідчий огляд, як стверджує низка авторів, – це слідча дія, яка полягає у безпосередньому сприйнятті об'єкта з метою виявлення слідів та інших речових доказів, з'ясування обставин події, а також обставин, що мають значення у справі [1, с. 217].

Так, на думку опитаних працівників правоохоронних органів, огляд місця події не є важливою слідчою дією при розслідуванні квартирних крадіжок, учинених раніше засудженими особами. Лише у 23% випадків вони визначають його як найбільш ефективну слідчу дію при розслідуванні квартирних крадіжок, учинених раніше засудженими особами.

Це підтверджує також вивчення матеріалів кримінальних проваджень, з яких можна дійти висновку, що під час розслідування квартирних крадіжок, учинених раніше засудженими особами, огляди хоча і проводились у 53% випадків, здебільшого мали поверхневий характер. Однак саме при проведенні цієї слідчої (розшукової) дії слідчий безпосередньо сприймає об'єкти з метою виявлення слідів злочину та з'ясування обставин події, що мають значення у справі. Ці дані, на нашу думку, визначають незначний рівень використання слідчого огляду для виявлення слідів злочинця.

Огляд місця події набуває особливого значення при розслідуванні квартирних крадіжок, учинених раніше засудженими особами, що в будь-якому разі залишили певні сліди на матеріальних об'єктах. Між тим огляд місця події, як зазначає Є.І. Макаренко, є невідкладною слідчою дією, спрямованою на дослідження території (помешкання або споруди), де сталася подія, що містить ознаки злочину [5, с. 8]. Ми повністю погоджуємося з його твердженням про індивідуальність матеріальної обстановки кожної розслідуваної події. Адже взаємозв'язок дій учасників злочину в будь-якому разі буде різним залежно від безлічі умов. Саме тому слідчий, досліджуючи обстановку, в якій вчинилися квартирні крадіжки, учинених раніше засудженими особами, може відновити їхній механізм, з'ясувати ймовірних учасників, їхню психологію тощо.

О.Г. Швидкий доречно наголошує на тому, що огляд місця події при розслідуванні квартирних крадіжок є незамінною слідчою дією, оскільки інформацію, отриману при огляді, здебільшого не можна здобути шляхом проведення інших слідчих дій. Численні дані слідчої та судової практики свідчать, що зволікання з виконанням цієї дії найбільшою мірою негативно впливає на якість розслідування. Обстановка на місці події може швидко змінитися, сліди злочину зникнути, а злочинці отримають змогу їх знищити, заховати або реалізувати викрадене, змінити місце проживання. Отже, чим меншим буде проміжок часу між отриманим повідомленням про вчинений злочин і проведенням початкових слідчих дій (так звана реакція на подію), тим повніші й цінніші дані можуть бути отримані в результаті розслідування. Саме цим можна пояснити невідкладність початкових слідчих дій по справах про квартирні крадіжки. [12, с. 8–9].

Однак огляд місця події є не тільки важливою, але й однією з найбільш складних у плані підготовки та проведення слідчих (розшукових) дій. Ця особливість ускладнюється ще й тим, що, як правило, слідчий із самого початку не знає, коли, де та за яких обставин він здійснюватиме огляд місця події, розпочинаючи цим розслідування злочину. Початкова інформація про квартирні крадіжки, учинених раніше засудженими особами, що потребує виїзду на місце події, досить часто надходить раптово, отже, всю підготовку до огляду треба проводити в максимально стислі строки, визначаючи, що і як варто робити. З огляду на вищезазначене стає зрозуміло, що слідчий має бути підготовлений до негайних виїздів на місце події як особисто, так і з технічного та документально-забезпечення.

Погоджуючись з Є.І. Макаренком, огляд місця події ми визначаємо як невідкладну слідчу дію, спрямовану на безпосереднє встановлення, сприйняття, дослідження та фіксацію обстановки місця події (стану, властивостей і ознак матеріальних об'єктів, що перебувають на місці події), слідів злочину та інших фактичних даних, які в сукупності дають змогу зробити ґрунтовний висновок щодо характеру, механізму та мотивів злочину, особи злочинця та інших обставин, які підлягають доказуванню у разі порушення в подальшому кримінальної справи і провадження дізнання чи досудового слідства [6, с. 12].

Як будь-яка слідча (розшукова) дія – огляд місця події складається з трьох етапів. Підготовчий етап огляду місця події при розслідуванні квартирних крадіжок, учинених раніше засудженими особами, має включати в себе такі аспекти:

- одержання інформації щодо події;
- допомога потерпілим та охорона місця події;
- підготовка необхідних технічних засобів як для забезпечення виїзду на місце пригоди, так і для безпосереднього проведення огляду;

- забезпечення участі необхідних учасників у проведенні цієї слідчої (розшукової) дії.

Вже прибувши на місце події, як доречно зазначає Р.С. Белкін, слідчий має здійснити таку послідовність дій:

- переконатися, що заходів щодо охорони місця події, надання допомоги потерпілим, ліквідації наслідків вжито та скласти план огляду;

- перевірити зміни, які відбулися на місці події до його прибуття;

- визначитися з колом учасників огляду і провести інструктивну нараду;

- встановити особу потерпілого (свідків) і, за необхідності, опитати їх, дати завдання оперативним працівникам щодо встановлення зазначених осіб;

- отримати оперативну інформацію для висунення слідчих та розшукових версій;

- видалити з місця події сторонніх осіб, які не пов'язані з проведенням огляду;

- забезпечити збереження речових доказів та охорону обстановки місця події;

- організувати переслідування і затримання злочинців по «гарячих» слідах;

- оповістити територіальні органи про характер злочину та прикмети злочинців;

- організувати спостереження у місцях можливої появи крадіїв;

- використовувати (за необхідності) засоби масової інформації [2, с. 558].

Відповідно до п. 2.6. Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень «Після прибуття на місце події члени СОГ з'ясовують обставини кримінального правопорушення, встановлюють свідків, прикмети осіб, які вчинили кримінальне правопорушення та ймовірні шляхи їх відходу. У разі необхідності вживають заходів для переслідування транспортних засобів, якими заволоділи особи, що вчинили кримінальне правопорушення, або тих, що використовувалися при його вчиненні. Беруть участь у розшуку та затриманні осіб, які підозрюються у вчиненні цих кримінальних правопорушень» [7].

Своєю чергою, О.Г. Швидкий виокремлює фігуру слідчого під час проведення огляду місця події через його процесуальне становище та роль координатора дій учасників огляду. Оскільки його поведінка при цьому потребує вміння зосередитися, керувати діями учасників огляду, пропонується ввести чіткий розподіл функцій останніх. У своєму науковому дослідженні автор відстоює позицію про доцільність і необхідність участі в розслідуванні квартирних крадіжок фахівця – експерта-криміналіста та про розмежування обов'язків членів групи, що виїжджає на місце події [12, с. 9]. Ми повністю підтримуємо зазначену позицію. Крім того, аналіз опитування респондентів вказує на те, що участь у проведенні огляду місця події кількох слідчих є недоцільною.

Одразу після підготовчих дій розпочинається безпосередній огляд місця події, під час якого діяльність слідчого набуває дослідницького характеру. На цьому етапі головною особливістю аналізованої слідчої (розшукової) дії є визначення її меж. Помилки в їх визначенні, на що наголошує К.О. Чаплинський, припускаються у разі механічного фіксування слідів і обстановки на місці події, хоча саме характер події та обстановка визначають у кожному конкретному випадку межі території, яку треба ретельно оглянути. У зв'язку зі звуженням меж залишаються без огляду ділянки, на яких можуть виявлятися об'єкти, безпосередньо пов'язані з кримінальним правопорушенням [11, с. 25].

При вивченні кримінальних проваджень за злочинами, кваліфікованими за ст. 185 КК України, було встановлено, що під час проведення огляду місця події, дійсно, припускаються таких помилок. Вони мають місце здебільшого внаслідок фіксування слідів та обстановки на місці події без їх осмислення, тоді як характер події і обстановка визначають у кожному конкретному випадку межі території, яка має ретельно оглядатися. Адже специфіка розслідування квартирних крадіжок, учинених раніше засудженими особами, полягає у тому, що злочинці іноді переміщуються досить значною територією протягом певного проміжку часу.

Важливою складовою частиною робочого етапу будь-якої слідчої (розшукової) дії і огляду місця події зокрема є використання тактичних прийомів. Ми погоджуємося з позицією С.Ю. Якушина, який визначав тактичний прийом як «практично доступний спосіб дії, що вільно обирається слідчим залежно від особливостей слідчої ситуації, відповідно до кримінально-процесуального закону, заснований на досягненнях спеціальних наук та слідчої практики, і застосовується з метою раціонального та ефективного здійснення слідчої дії» [13, с. 7].

Серед тактичних прийомів огляду одразу варто зазначити змогу слідчого керувати всіма особами, що знаходяться на місці його проведення. Адже, згідно із ч. 6 ст. 237 КПК України, «слідчий, прокурор має право заборонити будь-якій особі залишити місце огляду до його закінчення та вчинювати будь-які дії, що заважають проведенню огляду. Невиконання цих вимог тягне за собою передбачену законом відповідальність».

У робочому етапі огляду можна виділити оглядову і детальну стадії. Під час оглядової стадії слідчий отримує уявлення про характер події, встановлює положення предметів і явищ, аналізуючи їх взаємозв'язок. Після цього визначає він межі огляду, порядок руху учасників огляду та методи дослідження окремих елементів та обстановки загалом. Після закінчення загального огляду слідчий переходить до детального, під час якого об'єкти (кожний окремо) ретельно і детально оглядаються, вживаються усіх заходів щодо виявлення і вилучення слідів злочину, перевіряються дані загального огляду.

Правильно обрана тактика огляду місця події сприяє одержанню важливих доказів, що свідчать про причетність указаних осіб до вчинення викрадення майна. Тактика огляду місця події має певні особливості, які залежать від конкретної слідчої ситуації або від того, що оглядається: місце вчинення злочинів чи місце події (ділянка місцевості, приміщення або пошкоджені будинки, транспортні засоби, паркани тощо). До основних організаційно-тактичних заходів огляду місця події під час розслідування квартирних крадіжок, учинених раніше засудженими особами, належать такі: визначення меж огляду; розстановка сил та засобів (їх використання); послідовність огляду об'єктів; методи дослідження місця події.

Під час огляду місця події при розслідуванні злочинів зазначеної категорії, про що доречно зазначає О.В. Лускатов, «мають вживатися заходи для встановлення можливих свідків. Для цього треба застосовувати поквартирні обходи. У процесі пошуку свідків можуть бути виявлені особи, які періодично в той же самий час доби перебувають у певному місці (прямують на роботу або повертаються додому, вигулюють собак, роблять пробіжки тощо)» [4, с. 55].

Важливе значення при проведенні огляду має також і його послідовність. Під час огляду місця події, про що зазначає О.Г. Швидкий, більшість розумових завдань слідчому доводиться вирішувати в умовах дефіциту інформації. Спираючись на виявлені факти, явища, прикмети, він використовує свої знання, професійний, життєвий досвід незрідка на рівні інтуїтивних припущень. Слідча інтуїція – це заснована на досвіді та знаннях інтелектуальна можливість швидко знаходити рішення творчого завдання за наявності обмеженого початкового матеріалу. Вона відіграє позитивну роль у знаходженні істини, збиранні доказів, виборі найефективніших прийомів розслідування [12, с. 10].

На нашу думку, слідчий, залежно від ситуації, що склалася, має самостійно вирішувати питання про застосування того чи іншого методу огляду місця події. Однак під час розслідування квартирних крадіжок, учинених раніше засудженими особами, найбільш доречним та поширеним є концентричний метод огляду місця події.

Прийняття нового КПК України внесло як позитивні, так і негативні аспекти в діяльність працівників правоохоронних підрозділів. Зокрема, це стосується огляду житла чи іншого володіння особи. Так, відповідно до ч. 2 ст. 237 КПК України огляд місця події в житлі та іншому володінні особи не можна проводити без ухвали слідчого судді, що значно ускладнює збір доказів на початковому етапі розслідування. Адже, як доречно зазначає Р.Л. Степанюк, у результаті складається ситуація, коли слідчий, виїхавши за повідомленням у складі чергової СОГ на місце вчинення кримінального правопорушення не може негайно провести огляд місця події навіть у присутності і за згодою господарів житла. Оскільки ст. 233 КПК України передбачає тільки можливість проникнення до житла чи іншого володіння особи за добровільної її згодою, проте не дає змоги проводити слідчі (розшукові) дії в цьому житлі [9, с. 279].

Так, керуючись ч. 7 ст. 237 КПК України «при огляді слідчий, прокурор або за їх дорученням залучений спеціаліст має право проводити вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани і схеми, виготовляти графічні зображення оглянутого місця чи окремих речей, виготовляти відбитки та зліпки, оглядати і вилучати речі і документи, які мають значення для кримінального провадження». П. 2.2. Інструкції про участь працівників Експертної служби МВС України в кримінальному провадженні як спеціалістів проголошує: «Прибувши для участі в огляді, спеціаліст отримує від слідчого, прокурора необхідну інформацію про обставини справи, дії учасників огляду, здійснені до його прибуття, завдання, які необхідно вирішити, та надалі виконує доручення слідчого, прокурора, які стосуються використання його спеціальних знань» [8].

Щодо дій оперативного працівника при огляді місця події варто зазначити, що він, як йдеться в криміналістичній літературі, знайомиться із загальною обстановкою місця події, організовує застосування службово-пошукової собаки і переслідування злочинця, здійснює обстеження прилеглої території, разом із дільничним інспектором здійснює подвірньо-поквартирний обхід домоволодінь у районі місця події, виявляє та опитує осіб, які можуть дати показання про значущі для справи факти. За необхідності, він організовує прочісування місцевості для пошуку злочинців, що переховуються, знарядь злочину, залишених злочинцем предметів, схованок викрадених речей, проводить невідкладні оперативно-розшукові заходи щодо виявлення і затримання причетних до злочину осіб та інформує слідчого про встановлені фактичні дані [10, с. 272].

На основі аналізу місця події загалом, тобто матеріальної обстановки, просторово-часових характеристик, контактної взаємодії людей та предметів, про що зазначають В.Г. Лукашевич та І.Х. Турсунов, слідчий конструє загальну модель події злочину [3, с. 100]. Саме в цьому і полягає основна мета та важливість огляду місця події у справах про квартирні крадіжки, учинені раніше засудженими особами. І для її забезпечення мають бути задіяні наявні сили та засоби.

Висновок. Підбиваючи підсумки, необхідно зазначити, що до слідчих (розшукових) дій для вилучення інформації з матеріальних джерел під час розслідування квартирних крадіжок, учинених раніше засудженими особами, належить огляд місця події. Вірно обрана тактика цієї слідчої (розшукової) дії дає змогу ефективно збирати доказову інформацію, що буде мати значення на подальшому етапі розслідування. Для оптимально ефективного проведення огляду місця події необхідно здійснити ретельну його підготовку та застосовувати відповідні тактичні прийоми.

Список використаних джерел:

1. Криміналістика: Підручник / За ред. В.Ю. Шепітько. – Київ, 2001. – 682 с.
2. Криміналістика : учеб. для вузов / Под ред. Р.С. Белкина. – М. : Изд. Группа НОРМА-ИНФРА М, 2001. – 998 с.
3. Лукашевич В.Г., Турсунов И.Х. Осмотр места происшествия как информационно-тактическая основа организации раскрытия преступлений по горячим следам / В.Г. Лукашевич, И.Х. Турсунов // Актуальные проблемы совершенствования производства следственных действий: Сборник научных трудов. – Ташкент. – 1982. – С. 96–101.
4. Лускатов О.В. Методика розслідування злочинів проти громадської безпеки: Лекція / О.В. Лускатов. – Д.: Юрид. акад. М-ва внутр. справ, 2003. – 88 с.
5. Макаренко Є.І., Негодченко О.В., Тертишник В.М. Огляд місця події. Навч. посібник / Є.І. Макаренко, О.В. Негодченко, В.М. Тертишник. – Дніпропетровськ: Дніпропетровський юридичний інститут МВС України, 2001. – 156 с.
6. Макаренко Є.І. Огляд місця події: Довідник дільничного інспектора міліції / Є.І. Макаренко. – Дніпропетровськ: Юридична Академія МВС, 2004. – 210 с.
7. Про організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень: Наказ МВС України № 700 від 14.08.2012 р.
8. Про затвердження Інструкції про участь працівників Експертної служби МВС України в кримінальному провадженні як спеціалістів: Наказ МВС України № 962 від 26.10.2012 р.
9. Степанюк Р.Л. Окремі проблеми та перспективи формування і реалізації криміналістичних рекомендацій в умовах дії нового КПК України / Р.Л. Степанюк // Впровадження нового Кримінального процесуального кодексу України в правоохоронну діяльність та навчальний процес: досвід та шляхи удосконалення : матеріали наук.-практ. конф. (Харк. нац. ун-т внутр. справ, 5 квіт. 2013 р.). – Х. : ХНУВС, 2013. – С. 278–282.
10. Тертишник В.М. Гарантії прав і свобод людини та забезпечення встановлення істини у кримінальному процесі України : дис. ... докт. юрид. наук. : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / В.М. Тертишник. – Дніпропетровськ, 2009. – 473 с.
11. Чаплинський К.О. Організаційно-тактичні основи проведення слідчого огляду / К.О. Чаплинський // Криміналістичний вісник. – 2011. – № 1(15). – С. 22–29.
12. Швидкий О.Г. Планування та організація початкових слідчих дій при розслідуванні квартирних крадіжок : автореф. дис. ... к.ю.н. / О.Г. Швидкий. – Харків: Національна юридична академія імені Ярослава Мудрого, 2000. – 18 с.
13. Якушин Ю.Я. Тактические приемы при расследовании преступлений: Монография / Ю.Я. Якушин. – Казань. 1983. – 104 с.